

Jože Pierazzi

VINCENC FERRERI KLUN IN BENEŠKA REVOLUCIJA 1848—1849

Dunajska marčna revolucija je močno odjeknila tudi v italijanskih provincah habsburškega cesarstva. 17. marca 1848 so Benečani prisilili avstrijske oblasti, da izpuste na svobodo Manina in Tommasea, ki sta bila od januarja istega leta zaprta zaradi svojega javnega nastopa proti vladi. V naslednjih dneh se je med milanskim prebivalstvom in četami maršala Radetzkega vnel silovit boj, ki se je zaključil z umikom avstrijske vojske v »četverokotnik« med Mantovo, Peschiero, Verono in Legnago. V Lombardiji in Benečiji so mesta eno za drugim posnemala milanski vzgled. V Benetkah vojaški guverner Zichy ni imel energije in odločnosti starega Radetzkega. Brez boja je klonil zahtevam upornikov in odredil umik avstrijskih čet. Še istega dne — 22. marca — je Manin oklical »Republiko sv. Marka« in ustanovil začasno vlado, ki ji je sam predsedoval.¹

Med redkimi tujci, ki so po 22. marcu ostali v Benetkah, je bil tudi mlad Slovenec: Dr. Vincenc Ferreri Klun. Zadržal se je v uporniškem mestu do 10. junija 1849 in je bil torej priča vsem pomembnim trenutkom beneške revolucije razen predaji avstrijskim oblastem 26. avgusta leta 1849. Klun je bil v stiku z nekaterimi vidnimi političnimi osebnostmi, z dalmatinskim pisateljem Tommaseom, s poveljnikom generalnega štaba narodne straže Giuratijem² in s samim predsednikom začasne vlade ter poznejšim diktatorjem Maninom. Ta znanstva so mu dajala vpogled v zakulisje dogodkov, kar je Klun, kot beneški dopisnik augsburške »Allgemeine Zeitung«, znal spretno izrabit.³ Vendar ga pri tem ni vodila samo časnikarska dolžnost, temveč tudi vnema zgodovinarja, ki se zave, da mu je dano prisostvovati odločilnim dogodkom. Klun je tik pred revolucijo promoviral na padovanski univerzi, kjer se je posvetil historičnemu študiju,⁴ zato je nedvomno imel potrebno »formo mentis« za dosledno zbiranje pomembnih dokumentov. Pri tem mu je šel na roko Tommaseo,⁵ ki je v vrvežu političnega življenja sam našel dovolj časa,

¹ Vincenzo Marchesi, *Storia documentata della rivoluzione e della difesa di Venezia negli anni 1848-49*, Benetke, 1916, str. 107—125.

² Vincenc Klun, *Der zweiundzwanzigste März*, v *Laibacher Zeitung*, št. 97, (1850), str. 98.

³ Constant Wurzbach, *Biographisches Lexikon*, Dunaj, 1864, knj. XII, str. 126.

⁴ Frant. Lad. Rieger, *Slovník naučný*, Praga, 1865, knj. IV, str. 707.

⁵ Wurzbach, str. 126.

da je vestno hranil svoja pisma in listine.⁶ Že pred odhodom iz obleganega mesta je Klun začel snovati svojo zgodovino beneške revolucije. Komaj teden dni po vrnitvi v Ljubljano je namreč objavil v časopisu »Illyrisches Blatt« vrsto člankov pod skupnim naslovom »Venedigs Gegenwart«, ki so, kot avtor opozarja v opombi, samo »odlomek moje Zgodovine beneške revolucije«, ki jo končujem.⁷

Vincenc Klun se je rodil v Ljubljani 13. aprila leta 1823. Njegov oče se je v dobi Ilirskih provinc iz Istre preselil na Kranjsko in je bil potomec tistih Srbov, ki so po bitki na Kosovem našli zatočišče v Istri. Mati pa je bila v rodu z znanim matematikom Vego. Klun je kmalu osirotel in preživel zato dokaj težko mladost. V gimnazijskih letih se je vzdrževal s privatnim poučevanjem, nato pa se je zaposlil pri pokrajinskem državnem računovodstvu v Ljubljani. Delo ga ni zadovoljevalo, zato je izrabil ugodno priliko, ko so mu ponudili mesto vzgojitelja (najbrž pri Rothschildovih)⁸ in se preselil v Benetke.⁹

Klun je bil v tistih letih svobodomislec. V svojem poročilu o beneški revoluciji, ki je izšlo v pomembni leipziški reviji »Die Gegenwart«, z navdušenjem opisuje, kako so Tržačani na večer 18. marca z Lloydovim parnikom pripluli v Benetke in prinesli novico, da je cesar proglasil ustavo. »Naslednji dan so proslavili kot narodni praznik. Saj je to bilo tudi najlepše jutro Avstrije, jutro vstajenja nove dobe, ki so ga vsi iz srca pozdravljali!... To je bilo najlepše jutro mojega življenja.«¹⁰ Od navdušenja za ustavno Avstrijo do odobravanja beneškega upora je dokaj velik korak. Vendar se zdi, da ga je Vinko Klun tvegala brez večjega oklevanja, saj bi sicer lahko že marca zapustil Benetke, kakor so storili številni drugi tujci.¹¹

O simpatiji, s katero je spremljal dogodke v Benetkah, priča pismo, ki ga hranijo med Maninovimi papirji v muzeju Correr. Pismo, ki sta ga poleg Kluna podpisala še dva tujca, Stieglitz in Tempel, nosi pomemben datum: »Venezia il 3/4 Luglio 1848 dopo mezzanotte«.¹²

V Benetkah je v začetku julija divjal boj na nož med privrženci sardinskega kralja Karla Alberta in republikanci, ki sta jim načelovala Manin in Tommaseo. Karel Albert je že meseca aprila, takoj po vkorakanju piemontskih čet v Lombardijo, vzbudil sum italijanskih republi-

⁶ Muzej Correr, Benetke, Niccolò Tommaseo, Venezia, l'Italia, l'Europa negli anni 1848 e '49, rokopis.

⁷ »Bruchstück meiner, der Beendigung nahen »Geschichte der Venetianischen Revolution«. Vincenc Klun, Venedigs Gegenwart, v Illyrisches Blatt, št. 49, (1849), str. 193.

⁸ Illyrisches Blatt, 1849, št. 55.

⁹ Wurzbach, str. 125, Rieger, str. 707, Slovenski biografski leksikon, I (3. zv., Ljubljana 1928), str. 466.

¹⁰ »Der kommende Tag wurde als Nationalfest gefeiert. Es war ja der schönste Morgen Österreichs, der Auferstehungsmorgen einer neuen Zeit, dem alle Herzen freudig entgegenschlugen!... Es war der schönste Morgen meines Lebens!« V. Klun, Die Revolution in Venedig, v Die Gegenwart, Leipzig 1850, knj. IV, str. 731.

¹¹ Ibidem, str. 732.

¹² Muzej Correr, Mss. Manin 4140.

kancev, da namerava nadaljevati tradicionalno politiko svoje hiše, ki so ji pravili »del carciofo« (»artičoke«, to je, priključevanja pokrajin druge za drugo). Njegovi agentje in pristaši so namreč prav kmalu, kljub dogovoru, da bo politična ureditev severne Italije odločena šele po koncu vojne, začeli živahno delovati za priključitev Lombardije in Benečije k Piemontu. Ker je položaj teh pokrajin postajal vedno težji, saj je bila že konec aprila vsa Furlanija zasedena od avstrijskih čet, ki so pod Nugentovim vodstvom hitele na pomoč Radetzkiemu, so se lombardska in beneška mesta pod pritiskom razmer eno za drugo odločila za pristop k sardinskemu kraljestvu. Dne 29. junija je parlament v Turinu tudi formalno potrdil te priključitve. Samo Benetke še niso klonile piemontskemu pritisku. Začasna vlada je, da reši republiko, razpisala volitve za skupščino, ki naj odloči za priključitev ali proti njej. Skupščina se je sestala 3. julija 1848. Tommaseova zahteva, naj poslanci odlože razpravo o priključitvi do konca vojne, je bila zaman. Sam Manin je uvidel, da je avstrijska nevarnost prevelika. Zato je na seji 4. julija povabil republikansko stranko, naj žrtvuje svoje ideale, obenem pa je podčrtal svojo vero v bodočnost: »Vse, kar je bilo storjenega in kar delamo, je začasno. Odločila bo italijanska skupščina v Rimu«. Še istega dne je skupščina odločila priključitev Benetk k Piemontu.¹³

Klunovo pismo, v katerem se podpisniki predstavljajo kot »tujci po rodu, a po srcu najboljši Italijani«¹⁴, je bilo odposlano, preden je padla dokončna odločitev o ustavni usodi Benetk. V njem opozarjajo Manina na članek v »Allgemeine Zeitung« od 26. junija, ki jim je pravkar prišel v roke. Časopis iz Augsburga poroča o odnosu francoskega tiska do načrtov Karla Alberta, da razširi svojo oblast nad vso severno Italijo. Lamartinov list »Le bien public« zaskrbljeno opozarja na možnost združitve Lombardije s Piemontom, ker bi v tem primeru avstrijskemu vplivu v Italiji sledil vpliv sardinskega kralja. »National«, pravi »Allgemeine Zeitung«, »nasprotuje načrtom Karla Alberta iz razloga, ki je še bližji italijanskim koristim, saj bi kraljestvo v severni Italiji bilo prava ovira za združitev celega polotoka.

Očitno želi Klun s tovarišema obvestiti Manina, da je po najnovejših novicah francoski tisk nasproten piemontski politiki, in ga tako opogumiti za bližnjo razpravo v skupščini. Maninovo zagotovilo republikancem »prihodnost je naša«¹⁵ zveni kot odjek zaključnega stavka v Klunovem pismu, da je združitev Italije možna samo pod republiko.

Ime enega od podpisnikov omenjenega pisma Maninu, Heinricha Stieglitz, je dober napotek za določitev družbe, v katero je Klun zahajal. Stieglitz je značilen primer romantičnega bohema. Po rodu iz Hanovra se je še zelo mlad udeležil revolucionarnega gibanja v Weimarju. Poskusil se je v pesništvu, bolj pa je bil znan zaradi samomora žene, ki

¹³ »Tutto quello che si è fatto e si fa è provvisorio. Deciderà la dieta italiana a Roma«. V. Marchesi, cit. delo, str. 236–240.

¹⁴ »Forestieri di nascita, ma Italianissimi di cuore«; M. Correr, Mss. Manin 4140.

¹⁵ Nostro è l'avvenire; Marchesi, cit. delo, str. 239

se je ubila zato, da bi ga s svojo smrtjo pretresla in ga iztrgala iz malodušja, v katerega je zabredel zaradi pomanjkanja uspeha. Dosti je potoval, obiskal je tudi Črno Goro in Dalmacijo ter napisal knjigo o svojih doživetjih na Balkanu. Navduševal se je za italijansko revolucijo in bil celo član narodne straže v Tommaseovi četi.¹⁶

Stieglitz je bil dolgoletni dopisnik ugledne augsburške »Allgemeine Zeitung«. Verjetno se je imel Klun zahvaliti njegovemu priporočilu, da so ga sprejeli med sodelavce tega časopisa.¹⁷ Prvi njegov prispevek je od 27. junija 1848. V njem poroča o pogajanjih med Avstriji in Benečani glede prevoza ujetnikov v Benetke.¹⁸ Zanimivejši in obširnejši so članki, napisani v dneh, ko se je sestala narodna skupščina. Klun podrobno opisuje dogodke v mestu in v doževi palači, kjer je bil sedež skupščine, ter zaskrbljeno ugotavlja naglo spremembo beneškega javnega mnenja: »Pred nekaj dnevi je bilo zločin govoriti o Karlu Albertu ... sedaj gorje tistemu, ki govori o republiki.«¹⁹ Z odkritim zadoščenjem pa čez nekaj dni poroča o hladnem sprejemu, ki so ga bile deležne v Benetkah sardinske čete, češ: »Lev sv. Marka ima vsekakor dosti več privržencev kot si morda nekateri domišljajo.«²⁰

V istem članku se na široko razpiše o vlogi Avstrije v Italiji in na Balkanu. Na Apeninskem polotoku je Avstrija izgubila svoje prvenstvo. Namesto da tu troši svoje moči v brezsmiselni vojni, naj se zave svojih resničnih koristi, ki leže med slovanskimi narodi ob Donavi. Njihova osamosvojitve izpod turškega jarma je neizbežna: Avstrija naj ji bo truje z liberalnimi institucijami in odločnim nastopom, toliko bolj, ker ima v Rusiji nevarnega tekmeča, ki bi se znal tudi delno odpovedati svojim absolutističnim nazorom, le da razširi svoje gospodstvo od Istre do Carigrada. Avstrija se mora zavesti svojega zgodovinskega poslanstva, saj je bila že od nekdaj poklicana »biti mejni nasip Evrope proti Vzhodu in ščit Nemčije.«²¹

Predlog Cesara Balba, naj se Avstrija umakne iz Italije in si poišče odškodnino na Balkanu, Klun spretno spoji z zahtevo nekaterih slovanskih politikov, naj se Avstrija postavi na čelo njihovega preporeda in se prelevi v slovansko državo. Sam Jelačić je leta 1848, kakor zagotavlja njegov pariški odposlanec A. T. Brlić, nameraval spremeniti Avstrijo v

¹⁶ N. Tommaseo, Venezia negli anni 1848 e 1849, Firenze, 1931, knj. I, str. 226, 227.

¹⁷ Članki v »Allgemeine Zeitung« navadno niso podpisani. Sodelavci so označeni z znaki, na primer z zvezdico, križcem, krogom ali z grškimi črkami. V Benetkah je v letih 1848-49 »Allgemeine Zeitung« imela več poročevalcev. Klunove prispevke je mogoče določiti zaradi biografskih podatkov, ki jih navaja v svojem zadnjem dopisu iz Benetk, All. Zeit., št. 179, 28. junij 1849, str. 2764. Njegov znak sta dve zvezdici, ob katerih stojita paralelni črti.

¹⁸ Allgemeine Zeitung, št. 188, 6. julij 1848, str. 3000.

¹⁹ »Vor ein paar Tagen war es Verbrechen von Karl Albert zu sprechen ... jetzt wehe, wer von Republik spricht«; ibidem, št. 193, 11. julij 1848, str. 3079, 3080; št. 193, Beilage, str. 3083, 3084.

²⁰ »der Löwe des St. Marcus hat jedenfalls bei weitem mehr Anhänger als man sich vielleicht einbildet«; ibidem, št. 206, 24. julij 1848, str. 3287, 3288.

²¹ Allgemeine Zeitung, št. 206, 24. julij 1848, str. 3287, 3288.

slovansko cesarstvo in bil pripravljen se odpovedati italijanskim provincam, če bi v zameno od Turčije dobil Bosno.²²

Klun je v drugi polovici leta 1848 dokaj redno pošiljal svoje dopise v Augsburg. S Stieglitzom je v tej dobi najpomembnejši dopisnik »Allgemeine Zeitung«.²³ S pozornostjo in simpatijo je spremljal politično življenje v Benetkah, ki je bilo v tem času posebno živahno. Po avstrijski zmagi pri Custozzi je bilo v nekaj tednih zveze s Piemontom konec. Manin je z dvema tovarišema prevzel vso oblast, medtem ko se je razmahnilo podtalno rovarjenje Mazzinijevih pristašev. Poleg teh pomembnih dogodkov zabeleži Klun pogosto tudi drobne vsakdanje prizore z beneških cest, ki neposredno osvetlijo razpoloženje prebivalstva v drugi polovici 1848. leta.

O Klunovem radikalnem pogledu na revolucionarno dogajanje pričata dva proglasa, ki ju je konec oktobra in prve dni decembra 1848 objavila »Gazzetta di Venezia«.^{23a} Oba nosita njegov podpis in sta naslovljena »Dunajskemu ljudstvu« ter »Dunajskim prostovoljcem v avstrijski armadi v Italiji«. Uredništvo beneškega uradnega lista pripominja o prvem v opombi, da so nemški izvirnik poslali na Dunaj. V tem proglasu Klun vabi Dunajčane, naj se odločno postavijo po robu aristokratski kamarili, ki z Windischgrätzom na čelu spletkari, da bi potepala njihovo svobodo. Latour, vojni minister, ki ga je množica 6. oktobra linčala, ker je nameraval poslati dunajske čete na pomoč Jelačićevi armadi na Madžarskem, je Klunu simbol aristokratskih spletk. Njegov umor je delo vseh svobodnih ljudi. Dunajčani naj ne puste nedovršeno to, kar so začeli, ampak naj se zavedajo, da so predstavniki tiste svobode, za katero so tekli ob Nadiži, Seini, Donavi in Dravi potoki krvi. V drugem proglasu Klun povzema iste misli in obsoja dunajske prostovoljce, ki se bore v Italiji, kajti »vsaka Radetzkijeva zmaga v Italiji je poraz za svobodo vseh«.^{23b}

Redkejši so njegovi dopisi iz zadnjega polletja, ki ga je preživel v Benetkah.²⁴ Zadnji članek je Klun napisal 7. junija 1849. V njem je korenito spremenil svoje gledanje na beneško revolucijo. Z zasmehom, ki ga pri njem nismo bili vajeni, komentira Maninov razglas in Pepejevo pojasnilo ob izgubi trdnjave Marghera. Beneško »drhal« obtožuje, da se

²² A. T. Brlić kao banov emisar u Parizu, Dnevnik od 1. prosinca 1848 do 5. svibnja 1849, Zagreb, 1935, str. 22; Arhiv Brlić v Brodu, Listi A. T. Brlića, fasc. 8, Brlićevo poročilo papežu iz leta 1848.

²³ Allgemeine Zeitung, št. 210, 28. julij 1848, Beilage, str. 3355, 3356; št. 235, 20. avgust 1848, str. 3718, 3719; št. 240, 27. avgust 1848, str. 3828, 3829, 3830; št. 256, 12. september 1848, Beilage, str. 4070; št. 272, 28. september 1848, Beilage, str. 4509, 4510; št. 316, 11. november 1848, Beilage, str. 4991, 4992; št. 322, 17. november 1848, str. 5080, 5081; št. 346, 11. december 1848, Beilage, str. 5460, 5461; št. 27, 27. januar 1849, Beilage, str. 412.

^{23a} Gazzetta die Venezia, Supplemento al Nr. 283, 30. oktober 1848, str. 1588; nr. 322, 8. december 1848, str. 1539.

^{23b} Ogni trionfo di Radetzky in Italia è una sconfitta per la libertà di tutti.

²⁴ Allgemeine Zeitung, št. 31, 31. januar 1849, Beilage, str. 474; št. 68, 9. marec 1849, str. 1039; št. 70, 11. marec 1849, str. 1077, 1078.

v svoji nevednosti in lahkovernosti pusti zapeljati od najbolj nemogočih novic, medtem ko morajo trezni ljudje molčati, če jim je kaj za osebno varnost. Uredništvu časopisa sporoča, tudi, da namerava s pomočjo francoskega konzula zapustiti Benetke, kjer je »zaradi velike draginje, napestosti in čemernega razpoloženja bivanje skoraj nevzdržno«.²⁵

Heinrich Stieglitz je seznanil Kluna tudi s Tommaseom in ga vpeljal v krog, ki se je zbiral okoli slavnega Splitčana. Med vidnimi osebnostmi, ki so se shajale pri Tommaseu, izstopa videmski časnikar Pacifico Valussi. Po izbruhu revolucije se je Valussi iz Trsta, kjer je dolgo deloval, preselil v Benetke. Tu ga meseca junija najdemo med utanovitelji časopisa »Fatti e Parole«, ki je vodil oster boj proti Karlu Albertu. Nekaj časa je bil ta list tudi organ mazzinijevcev, pozneje pa, ko so ti začeli rovariti proti Maninu, se je diskretno ločil od najhujših skrajnežev.²⁶ Odjek diskusije iz tega obdobja (september-oktober 1848) je najbrž tudi precej ostra sodba, ki jo Klun v svoji zgodovini izrazi o Mazzinijevih »italijanskih krožkih«.

Valussi se je, v razliki od mazzinijevcev, ki so imeli oči le za notranje italijanske spore, zavedal, da je italijansko narodno vprašanje le del širšega evropskega problema. Že v svojem tržaškem listu »La Favilla« je z zanimanjem sledil rasti kulturne in narodne zavesti med Južnimi Slovani.²⁷ V Benetkah si je posebno na straneh tednika »Il Precursore«, ki je začel izhajati 5. novembra 1848 in bil namenjen bolj izbranimu občinstvu, večkrat zastavil vprašanje odnosov med Italijani in Slovani. »Med narodi, ki se bojujejo v Avstriji, je slovanski tisti, ki more postati najpomembnejši«,²⁸ pravi že v drugi številki svojega tednika. V nasprotju z večino italijanskega javnega mnenja, ki je podpiralo zvezo s Kossuthovo Madžarsko, je Valussi prevzel Cavourjevo tezo: »Če bi morali izbirati glede na korist zvezo med obema narodoma, ki se sedaj borita na Ogrskem, med madžarskim in slovanskim, bi morali brez obotavljanja dati prednost slednjemu, kajti taka zveza bi se bolj splačala«.²⁹ Valussi se zaveda, da načenja v času, ko beseda »Hrvatje« pomeni »vse najhujše, kar je tuja tiranija storila in počne proti nam«,³⁰ kočljivo vprašanje. Vendar ga njegova politična treznost, ki je podkovana tudi z dobrim ekonomskim znanjem, pripelje do sklepa, da je osamosvojitve jugoslovanskih narodov neizbežna in celo potrebna Evropi, saj bodo tako

²⁵ »da die grosse Theuerung, die Spannung und die düstere Stimmung den Aufenthalt fast unerträglich machen«, Allg. Zeit., št. 179, 28. junij 1849, str. 2763, 2764.

²⁶ Francesco Fattorello, Pacifico Valussi, Videm 1031, passim.

²⁷ B. Stulli, Trščanska »Favilla« i Južni Slaveni, Anali Jadranskog Instituta JAZU I, Zagreb-Rijeka, 1956.

²⁸ »Delle nazionalità, che sono in lotta nell'Austria, quella che può avere maggiore importanza è quella slava«; Il Precursore, št. II, str. 30.

²⁹ »Che se noi avessimo a scegliere un'alleanza d'interessi fra le due nazionalità che ora si combattono in Ungheria, fra la magiara e la slava, dovremo senza punto esitare dar la preferenza a quest'ultima, che sarebbe più vantaggiosa«; Il Precursore, št. III, str. 34.

³⁰ »Tutto quel di paggio che la straniera tirannide fece e fa contro di noi«; ibidem, str. 33.

prekrižani ruski hegemonistični načrti.³¹ Ne gre mu torej samo za zvezo tlačanih narodov v boju proti Avstriji, temveč za širši problem, ki je bil proti polovici stoletja predmet razprave v vsej zapadni Evropi: kako namreč preprečiti združitev Slovanov z Rusijo in tako odvrniti nevarnost ruske nadvlade vsej celini. Italija, pravi Valussi, bi morala v svojo korist podpreti jugoslovanski boj za svobodo. Jadranska obala od Devina do Drača, kjer živi mešano italijansko in slovansko prebivalstvo, naj postane »zvezni člen« med narodi, nekakšno skupno tržišče in prosta luka.³²

Nedvomno je o teh problemih pogosto tekla beseda v Tommaseovem krožku. Na dnevnem redu je bilo vprašanje panslavizma, ki je postal, kakor pravilno ugotavlja Valussi, zaradi svoje nedoločnosti »strašilo, kot vsi strahovi, ki nimajo določenih oblik«.³³

Odkar je Napoleon v svojih spominih prerokoval, da bo sredi stoletja Evropa republikanska ali ruska,³⁴ je panslavizem kot Bankov duh v Macbethu strašil po vsem zapadu. V pozni jeseni in na zimo leta 1848, ko so bili vtisi o Jelačičevem pohodu na Dunaj še sveži in so Slovani v očeh liberalnih in demokratičnih krogov, po Engelsovih besedah, igrali vlogo »izdajalcev revolucije«,³⁵ je bil problem posebno pereč. Valussi je zato povabil Kluna, naj za tednik »Il Precursore« napiše vrsto člankov o panslavizmu. »Il Precursore« prinaša v dvanaesti številki članek dr. Kluna (Slovana, ki živi med nami, pozna slovanska ljudstva, jezike in literature ter veruje v bratstvo med svobodnimi narodi) o pomembnem vprašanju panslavizma.³⁶

Klun ni imel priložnosti srečati Jana Kollárja, ki je leta 1841 obiskal Benetke in Padovo in tu prišel v stik s Tommaseom ter številnimi slovanskimi študenti, ki so bili vpisani na padovski univerzi. Slovaški pesnik in preporoditelj je takrat mladini svetoval, naj ustanovi slovansko knjižnico.³⁷ Navdušeni študentje pa se niso omejili na literaturo. Nekateri so stopili v stik z italijanskimi patrioti, ki so v Trstu izdajali »Favillo« (Valussi, Dall'Ongaro) in so z njihovo pomočjo skušali organizirati revolucionarno gibanje med Južnimi Slovani.³⁸ Kollárjev obisk je tako preko Tommasea in Valussija (ki v opombi h Klunovemu članku omenja Pucićeve in Kaznačićeve študije v »Favilli«, opozarja na pozornost, s katero jih je sprejela italijanska publika in na politične posledice, ki

³¹ Ibidem, str. 37.

³² Ibidem, str. 36.

³³ »Uno spauracchio, come tutti i fantasmi, che non hanno forme definite«; *Il Precursore*, št. 110, str. 37.

³⁴ *Fatti e Parole*, št. 206, str. 821.

³⁵ Robert A. Kann, *Das Nationalitätenproblem der Habsburgermonarchie*, Graz-Köln, 1964, knj. II, str. 54.

³⁶ Il dodicesimo numero del *Precursore* contiene un articolo del dottor Klun (Slavo dimorante fra noi, conoscitore delle genti, delle lingue e delle letterature slave e credente nella fratellanza dei Popoli liberi) sulla questione importante del Panslavismo«; *Fatti e Parole*, št. 223, str. 892.

³⁷ Jan Kollár, *Cestopis*, Budapest, 1843, str. 117-118.

³⁸ Franjo Marković, Knez Medo Pucić, *Rad JAZU*, knjiga LXVII, Zagreb, 1883, str. 138-147.

so jih imela tedanja zgolj literarna vprašanja)³⁹ odjeknil do Kluna, ki je po vsej verjetnosti šele v Benetkah in Padovi spoznal Kollárjeva dela. Vsekakor si Klun glavno tezo svojih člankov sposoja pri Kollárju. Zavrača namreč politični panslavizem, ki je samo orodje v rokah carizma, zagovarja pa literarni in kulturni panslavizem, ki sta ga oznanjala Kollár in Šafařík.⁴⁰ Klun sicer polemizira z obema in z vso »trumo čeških literatov«, ki mislijo, da so odkrili kamen modrosti v slovanski »vzajemnosti«. Pri tem ima seveda v mislih Kollárjevo glavno znanstveno delo *Über die literarische Wechselseitigkeit zwischen den verschiedenen Stämmen und Mundarten der slawischen Nation*«, kjer slovaški pesnik zagovarja obstoj velike slovanske skupnosti, ki se cepi na posamezna plemena.⁴¹ Klun slovanski vzajemnosti ne zanika koristi in veljave, trdi pa, ne da bi pri tem svojo misel jasneje razčlenil: »Način, kako jo razumejo, me nikakor ne prepriča.«⁴² Vsekakor namerava v svojih člankih raziskati ovire, ki preprečujejo zблиžanje slovanskih narodov, ter poiskati sredstva za njih premostitev.

Razlika med cirilico in latinico, ki preprečuje plodno izmenjavo na literarnem področju, mu je ena najpomembnejših ovir. Zato predlaga, naj se povsod uvede novi »ilirski črkopis«, ki bi bil z nekaterimi spremembami primeren za vse slovanske jezike. On sam, pripominja v opombi, se že nekaj let bavi s tem vprašanjem in vabi slovanske filologe, naj mu priskočijo na pomoč.

Druga ovira za združitev slovanskih kultur je politika avstrijske vladé, ki sloni na starem načelu »divide et impera«. Že tu pa je njegovega naštevanja konec. Naslanjajoč se na potopise francoskega slavista Cypriena Roberta navaja dalje celo vrsto podatkov, ki naj podčrtajo enotnost slovanskega življenja in navad. Klun poziva slovanske narode, naj se zavedajo svojega »velikega poslanstva« ter naj zasedejo mesto, ki jim pritiče med drugimi civiliziranimi ljudstvi.

Enotnost bo mogoče doseči na novem slovanskem kongresu v Zagrebu, ki ga Klun v svojem zadnjem članku predlaga. V nasprotju s Prago, ki jo od vseh strani obkoljujejo Nemci, vidi v Zagrebu prave slovanske Atene, saj se je najbolj kleno slovanstvo ohranilo prav med Ilirci.⁴³ Že v prvem članku, ko predstavi bralcu štiri velike jezikovne skupine, ki jih po njegovem govore Slovani: poljščino, češčino, ruščino in ilirščino, zagotavlja, da leži v Ilircih največje upanje za slovansko bodočnost. Poljščina je malo razširjena, čeprav ima njena literatura, ki je sicer že v zatonu, še vedno pomemben vpliv. Češčini škodi razcepljenost med Čehi, Moravci in Slovaki. Ruščino govore sicer v Moskvi, Peterburgu, Sibiriji in Severni Ameriki, a v natančnosti in jedrnatosti jo prekaša ilirščina. Razlike med njenimi tremi narečji, srbskim, hrvatskim in

³⁹ Il Precursore, št. 12, str. 180.

⁴⁰ Kann, cit. delo, knj. I, str. 278.

⁴¹ Ibidem, str. 408.

⁴² »Il modo, come la intendono non mi persuade giammai«; Il Precursore, št. XIV, str. 215, 216.

⁴³ Il Precursore, št. XVII, str. 258.

vendskim, izginjajo iz dneva v dan. Osem milijonov Južnih Slovanov je že sprejelo srbohrvaščino kot knjižni jezik. Te Slovane naj Evropa podpre, da bodo služili kot protiutež kozaškemu absolutizmu.⁴⁴ Zagreb naj postane »sonce, ki naj pošlje svoje blagodejne žarke civilizacije, kulture in nacionalnosti vse do večnih sibirskih ledov!«⁴⁵

Intelektualnemu zblizanju bo sledila politična svoboda, ki bo »naravna posledica skupnega globokega prepričanja.«⁴⁶ Iz literarnega panslavizma se torej kot nujna posledica poraja tudi politični panslavizem, ki si ga Klun razlaga kot konfederacijo štirih slovanskih narodov, ki bo slonela na literarnih, ekonomskih in političnih stikih.⁴⁷ Kdo naj uresniči tu upe? »Rusija je neodvisna; a Rusi? Upajmo, da bodo evropski duh, velike evropske ideje napravile tudi nje same neodvisne! Poljaki« — pravi dalje s posrečeno metaforo — »so vojni ujetniki.«⁴⁸ Preostanejo le avstrijski Slovani. Intelektualna gibanja teh Slovanov, trdi Klun, koreninijo v ljudstvu, kar pomeni, da sta v Avstriji slavizem in demokracija identična pojma. Treba bo le hoteti in ta slavizem se bo osvobodil, saj ima za edinega nasprotnika nekakšno »avstrijsko nacionalnost«, ki pa obstaja samo v koledarjih. Avstrijski Slovani naj se torej osamosvojijo, saj so v veliki večini. Okoli njih se bodo zbrali ostali slovanski bratje. Vse to bo mogoče doseči po mirni poti na slovanskem kongresu.⁴⁹

Očitno je, da zabrede mladi Klun iz informativnega članka o slovanskem svetu v utopijo, ki jo povrhu precej megleno izrazi. Ne da bi se ozrl v stvarno politično situacijo, predlaga nemogoče rešitve in jih podpira s tezami, ki jih je zbral od vsepovsod. Od Kollárjevega kulturnega panslavizma preide k Mazzinijevi ideji o poslanstvu narodov, popolnem človeštvu in osvobojevalni moči kulture. Ne manjka ilirskih tez o potrebi skupnega knjižnega jezika za Južne Slovane. Na koncu pa se pojavi še romantično pobarvan avstroslavizem, ki nima seveda nič skupnega s trezno Palackijevo trditvijo, da bi bilo treba Avstrijo ustvariti, če bi je ne bilo.

V tej seriji člankov so posebno zanimivi podatki, ki jih Klun prinaša o Slovencih. Tega imena sicer ne uporablja, saj govori le o vendskem narečju. Ko pripoveduje o slovanskem življenju, ne pozabi žanrske slike starega in slepega popotnega pevca, ki da ga je mogoče srečati ne samo v Iliriji, temveč tudi na Češkem in ob Donavi. »Sam sem na Gorenjskem poznal nekega Andreaša, starega slepega kmeta, ki je imel zares pesniške misli in je znal peti z navdušenjem, ki je spominjalo na stare grške

⁴⁴ Ibidem, št. XII, str. 179, 180.

⁴⁵ »Il sole, il quale mandi i suoi raggi benefici della civilizzazione, della cultura, della nazionalità fino agli eterni ghiacci della Siberia!«; Il Precursore, št. XVII, str. 259.

⁴⁶ »Una conseguenza naturale della intima persuasione reciproca«; ibidem, str. 259.

⁴⁷ Ibidem, str. 179, 259.

⁴⁸ »La Russia è uno stato indipendente; ma i Russi? Speriamo che lo spirito europeo, le grandi idee d'Europa li faranno anch'essi indipendenti! I Polacchi sono prigionieri di guerra«; ibidem, str. 259.

⁴⁹ Ibidem, str. 260.

rapsode. Njegove pesmi so zbrane in se lahko merijo s poezijami Vodnika in Prešerna, ki sta prva (največja) kranjska pesnika.⁵⁰

Andreaš je bil koroški bukovnik. Njegove pesmi so izšle leta 1833 v zbirki Pesme po Koroškem in Stajerskem znane, ki jih je skoraj vse zbral Slomšek (Lino Legiša, *Romantika, Zgodovina slovenskega slovstva*, II, Ljubljana, 1959, str. 44, 63).

Klunovi članki o panslavizmu so vzbudili precejšnjo pozornost. V Trstu so bili znani tudi širši javnosti in so seveda potrdili sume policijskega nadzorništva, da ima Klun »prevratna načela proti avstrijski vladí.⁵¹ Ves čas svojega bivanja v Benetkah Klun ni skrival tega revolucionarnega mišljenja. V začetku aprila 1849 stoji njegovo ime med italijanskimi in tujimi sodelavci v prvi številki časopisa, ki ga je začel izdajati Tommaseo po svoji vrnitvi iz Pariza, kjer je predstavljal beneško republiko. Svojemu listu je dal pomemben naslov: »La Fratellanza de' Popoli« in v podnaslovu zapisal, da časopis izhaja »v oskrbi pobratenih Italijanov in tujcev«. Obenem je ustanovil tudi istoimensko društvo, ki je imelo za cilj »pobratiti narode, da si medsebojno pomagajo za pridobitev svoje svobode«. Podobne organizacije je treba ustanoviti, tako pravi programski tekst, tudi v tujini, posebno med Slovani.⁵² Čeprav je ustanovitev časopisa in društva odjeknila tudi zunaj Benetk (zagrebški Slavenski Jug je ponatisnil Tommaseov manifest, Cyprien Robert pa je v svojem časopisu La Pologne poročal o ustanovitvi Tommaseovega društva »avec la satisfaction la plus vive«)⁵³ in vzbudila zaskrbljenost pri osrednjih avstrijskih oblasteh,⁵⁴ dosežki niso odgovarjali Tommaseovim načrtom. O delovanju društva ni več novic, razen iz omenjenega avstrijskega dokumenta, kjer je govor o 200 agentih, ki da jih ima Tommaseo na razpolago. Časopis pa je postal nekakšen Tommaseov javni dnevnik, kjer je dalmatinski pisatelj objavljaj svoje dopisovanje s pomembnimi tujimi osebnostmi (knezom Czartoryskim, Mickiewiczem, patriarhom Rajačićem, Gajem, banom Jelačićem) ter svoja religiozno obarvana moralna razmišljanja.

V zgodnji pomladi leta 1849 je bila usoda beneške republike že odločena. Piemont je 20. marca preklical premirje, ki ga je avgusta prejšnjega leta sklenil z Avstrijo, toda že 23. marca je doživela sardinska vojska hud poraz pri Novari. Radetzki jeve čete so celo prekoračile

⁵⁰ »Io conoscevo nella Carniola superiore un certo Andraz«, pravi, »vecchio, cieco contadino, che aveva delle idee veramente poetiche, e che sapeva cantare con un entusiasmo, che rammentava gli antichi rapsodi di Grecia. Le sue canzoni furono raccolte, e possono degnamente essere messe al fianco delle poesie di Vòdnik o di Preshèren, i primi poeti della Carniola«. Precursore, št. XIV, str. 217.

⁵¹ »Principi sovvertivi di rimpetto al Governo Austriaco«; Arhiv Slovenije, Ljubljana, Illyrisches Gubernium, fasc. 55—148.

⁵² La Fratellanza de' Popoli, št. I, str. 2, 3: »per cura d'Italiani ed esteri affratellati«; »...affratellare i popoli, che mutuamente s'ajutino all'acquisto delle proprie libertà«.

⁵³ Vaso Bogdanov, Hrvatska ljevica u godinama revolucije 1848-49, Zagreb 1949, str. 138, 139; La Fratellanza de' Popoli, št. 15, str. 115.

⁵⁴ Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Dunaj, Inf. Büro, Kart. 1, 1849/51, 195/A.

Tessin in vkorakale na piemontsko ozemlje. Italijanska revolucija je s tem bila obsojena na smrt. Eno za drugim so padala uporniška središča: najprej Brescia, nato vsa Toskana. V začetku poletja je bila poražena tudi rimska republika, ki jo je ustanovil Mazzini. Najdalje so vztrajale Benetke, ki so bile zaradi svojega geografskega položaja skoraj nezavzetne. Šele 26. avgusta se je mesto, v katerem sta v zadnjih mesecih divjali lakota in kolera, predalo avstrijski vojski.⁵⁵

Novica o porazu pri Novari se je razvedela v Benetkah šele šest dni pozneje. Premožnejši sloji, poroča Klun v svoji zgodovini, ki so pripadali zmerni stranki, so bili mnenja, da je položaj izgubljen. Voditelji upora in ljudstvo, ki jim je slepo sledilo, niso pripisovali porazu odločilnega pomena. Še vedno so upali na pomoč Francije in Madžarske.⁵⁶ Tudi Tommaseo je bil zagovornik »odpora za vsako ceno«, ker je računal, da bo še mogoče prepričati Južne Slované, naj se povežejo z Madžari in skupno udarijo po Avstriji. Pariški pogovori s knezom Czartoryskim in z madžarskim odposlancem Telekijem, novice o hrvaški opoziciji Jelačiću,⁵⁷ vesti iz Piemonta, ki je v Beogradu odprl svoj konzulat,⁵⁸ so krepili njegove upe. Novica o Novari je še podžgala njegovo dejavnost, ki je bila v veliki meri usmerjena k iskanju zvez z Južnimi Slovani. Zato je podprl Kluna, ki se je konec marca ponudil, da stopi v stik s slovanskimi ujetniki, »da jim vlije kakšno resničnejše čustvo o italijanskih razmerah in o skupnih koristih dveh ljudstev, ki sta si do sedaj bili sovražni«.⁵⁹ Ujetniki, med katerimi je nameraval delovati Klun, so bili v Benetkah od 27. oktobra prejšnjega leta. Tega dne so Benečani napadli avstrijske čete, ki so bile na svojih položajih pri Mestrah, iztrgali sovražniku osem topov in odvedli po hudem boju v ujetništvo 557 vojakov.⁶⁰

Načrt o politični propagandi med ujetimi slovanskimi vojaki ni nov. Spomladi leta 1848 ga je Mickiewicz brez uspeha predlagal milanski vladi.⁶¹ V Turinu je približno v istem času Giovenale Vegezzi-Ruscalla, dober poznavalec slovanskega sveta, dal podobne predloge.⁶² Valussi je v tedniku »Il Precursore« napisal v zvezi s Klunovim člankom, naj oblastni začnejo s politično propagando med ujetniki in naj jih nato pošljejo

⁵⁵ V. Marchesi, cit. delo, str. 395—497, passim.

⁵⁶ Klun, *Die Revolution...*, cit. delo, str. 749.

⁵⁷ M. Correr, N. Tommaseo, *Venezia, l'Italia...*, citirana knjiga, IV, stran 111—116.

⁵⁸ Biblioteca Nazionale, Firenze, Tamm., 107, 6.

⁵⁹ »Per infondere in essi qualche sentimento più vero intorno alle cose italiane e le comuni utilità delle due stirpi finora nemiche.« G. Garbairin, *Gli ultimi mesi del Tommaseo a Venezia*, Archivio storico per la Dalmazia, XXV (1938), str. 15.

⁶⁰ Klun, *Die Revolution...*, cit. delo, str. 747.

⁶¹ H. Batowski, Mickiewicz prema Južnim Slavenima, *Historijski zbornik*, IX, Zagreb 1956, str. 76.

⁶² Teodor Onciulescu, Vegezzi-Ruscalla, *Rassegna storica del Risorgimento*, 1940, str. 261.

domov, da obveste svoje narode o »skupnih interesih«, ki jih imajo Slovani in Italijani.⁶³

Tommaseovo priporočilo je imelo uspeh. Neapeljski general Pepe, ki je od začetka vstaje poveljeval beneški vojski, je Klunu, ki ga je Tommaseo predstavil kot človeka, »che ama l'Italia e conosce qualche dialetto slavo«, dal potrebno dovoljenje. V mestu, ki je vedno huje čutilo posledice obleganja na kopnem in na morju, saj je bilo živil vedno manj,⁶⁴ je bil položaj vojnih ujetnikov zelo težak. Zaprli so jih v lazaret, ki je bil posebno nezdrav in vlažen, oskrba je bila slaba, zato je bil njihov odnos do beneških revolucionarjev dokaj sovražen.⁶⁵ Vsekakor je Klun z obljubo, da bodo kmalu oproščeni, imel nekaj uspeha pri prostakih, ne pa pri častnikih. Tommaseo je zato že 10. aprila obvestil triumvira Cavedalisa, da je treba ločiti ene od drugih. Zaradi pomanjkanja hrane je bilo že odločeno, da bodo ujetnike izpustili, vendar Tommaseo svetuje, naj dovolijo iti najprej prostakom, ne da bi častniki vedeli, katero pot bodo le-ti ubrali. Čehe in Vlahe, pravi dalje, bi bilo primerno ločiti od Poljakov in krajišnikov, ki da so manj razdraženi. Slednjim bi bilo primerno izročiti kratke spise v ilirščini, da jih ponesejo domov. »Če en sam med njimi pride skozi,« zaključuje svoje pismo, »je boljše kakor nič.«⁶⁶ Sam je hrvaškim vojakom poslal proglas, v katerem jih s preprostimi besedami, ki so tako daleč od njegovega baročnega pisanja, prepričuje, naj ne zaupajo Avstriji, ki jih bo, potem ko jih bo izrabila, zaničevala in opeharila.⁶⁷

Razpeloženje ujetih častnikov je bilo tako sovražno, da se je oblastem zdelo primerno zadržati jih v zaporu.⁶⁸ Prostake pa so začeli izpuščati že sredi aprila, kakor potrjuje Tommaseovo pismo vojnemu ministru Calucciju, v katerem še protestira proti slabemu ravnanju z ujetniki.⁶⁹ Ni znano, ali so jim izročili spise, o katerih je govoril Tommaseo. Vsekakor je konec aprila Gaj dobil njegovo pismo s hrvaškim izvodom letaka, ki smo ga zgoraj omenili.⁷⁰ Tudi Jelačiću je Tommaseo v tistem času poslal razglas, v katerem poziva Hrvate, naj se združijo z Madžari in naj prepuste Avstrijo pogubi.⁷¹

S tem propagandnim poizkusom se je zaključilo Klunovo delovanje v Benetkah. Pod zaščito francoskega konzula in z dovoljenjem začasne vlade se je 10. junija vkrcal na francoski parnik »Pluton«. Še istega dne je bil v Trstu. Tu je bil, kot smo povedali, zaradi svojega delovanja v

⁶³ Il Precursore, št. XII, str. 181.

⁶⁴ Klun, Die Revolution..., cit. delo, str. 750.

⁶⁵ N. Tommaseo, Venezia negli anni..., cit. delo, knj. II, str. 157.

⁶⁶ G. Garbairin, cit. delo, str. 21: »Se uno solo ne penetra, è meglio che nulla«.

⁶⁷ Velimir Deželić, Pisma pisana Dru Ljudevitu Gaju i neki negovi sastavci, Zagreb, 1909, str. 226, 227.

⁶⁸ N. Tommaseo, Venezia negli anni..., cit. delo, knj. III, str. 157.

⁶⁹ M. Correr, Tommaseo, Venezia, l'Italia, l'Europa..., cit. delo, IV. str. 245, 246.

⁷⁰ V. Deželić, cit. delo, str. 226, 227.

⁷¹ Raffaele Ciampini, Vita di Niccolò Tommaseo, Firenze, 1945, str. 428.

Benetkah osumljen od policije. Tržaško javno mnenje mu je bilo iz istega vzroka, kakor trdi poročilo Uhrerju, šefu ljubljanske policije, nenaklonjeno. Zato so ga oblasti pozvale, naj takoj nadaljuje svojo pot v Ljubljano.⁷²

Klun je bil v tem trenutku v materialni stiski, saj si je takoj iskal zaslužka. Že 19. junija je v prilogi »Laibacher Zeitung«, »Illyrisches Blatt«, ki ga je urejal Janez Hladnik, izšel prvi del odlomka njegove zgodovine, pod naslovom »Venedigs Gegenwart«, kjer opisuje dobo od aprila 1849, ko je beneška skupščina odločila »odpor za vsako ceno«, do konca maja, ko se je začelo težko bombardiranje Benetk, ki ga Klun prikaže z živahno neposrednostjo očitve.⁷³ V začetku naslednjega leta je v podlistku »Laibacher Zeitung« — »Illyrisches Blatt« je bil ukinjen — izšla njegova »zgodovinska skica« o 22. marcu 1848, torej o dnevu, ko je z avstrijskim umikom zmagala revolucija v Benetkah. Ti članki so vzbudili zanimanje tudi izven Ljubljane, saj je še isto leto leipziška revija »Die Gegenwart«, ki je bila posvečena sodobni zgodovini, objavila v celoti Klunovo študijo z naslovom »Die Revolution in Venedig«.⁷⁴

Klunu je tako uspelo, da se je uvrstil med prve zgodovinarje beneške vstaje, saj je prehitel celo tiste italijanske patriote, ki so takoj po propadu revolucije začeli izdajati svoje spomine in komentarje.⁷⁵ Ti spisi so povečini zelo subjektivni,⁷⁶ čemur se je skušal Klun izogniti. Zanimivo je v tem smislu primerjati tekste, ki so izšli v Ljubljani še pod vtisom dogodkov, z poznejšim tekstom iz Leipziga. Ta ni samo jezikovno, temveč tudi vsebinsko bolj izpiljen, saj avtor črta več opomb, kjer je njegov opis bliže pamfletu kot zgodovinskemu prikazu.⁷⁷ Na dogodke v Benetkah gleda vsekakor z ortodoksnega avstrijskega stališča, kar pa ni prepričalo opreznih ljubljanskih oblasti, ki so mu še decembra 1849 iz političnih razlogov odklonile mesto profesorja na normalki.⁷⁸

Klun je odlično dokumentiran. Pri branju njegove zgodovine je takoj očitno, da je od vsega začetka revolucionarnega gibanja z vnemo zbiral dokumente, ki jih je izdajala začasna vlada,⁷⁹ številne časopise, ki so izhajali v Benetkah, in najrazličnejše letake, ki so jih politične stranke tiskale in širile po mestu. Ker je bil v stiku z vodilnimi krogi, je najbrž zabeležil tudi njihovo pričevanje. Pogajanje med odvetnikom Avesanijem in avstrijskima guvernerjema Palffyjem in Zichyjem 22. marca 1848, ki se je končalo s popolno zmago Benečanov, je opisano tako plastično, da se vsiljuje misel, da je Tommaseo, ki je bil pri pogovoru prisoten, Klunu o tem pripovedoval. Nasploh je pri prikazovanju in pre-

⁷² Državni arhiv v Ljubljani, Illyrisches Gubernium, Fasc. 55—148.

⁷³ Illyrisches Blatt, 1849, št. 49—56.

⁷⁴ Laibacher Zeitung, 1850, 8, 22, 38, 68, 97. Die Gegenwart, Leipzig, 1850, knj. IV, str. 725—758.

⁷⁵ V. Marchesi, cit. delo, str. 537—545.

⁷⁶ Npr. Dall'Ongaro, Venezia l'11 agosto 1848, Capolago 1850; Guglielmo Pepe, Histoire des révolutions et des guerres d'Italie, Paris, 1850.

⁷⁷ Glej »Illyrisches Blatt«, št. 49, 50.

⁷⁸ Državni arhiv v Ljubljani, Illyrisches Gubernium, Fasc. 55—148.

⁷⁹ Raccolta Andreola, Benetke, 1848—49.

sojanju dogodkov Klun pod močnim Tommaseovim vplivom, kar primerjava med njegovo zgodovino in Tommaseovo knjigo »Venezia negli anni 1848 e 1849« zelo jasno potrdi. Najbolj zanimiv je isti odnos, ki ga zavzameta do vodilnih beneških politikov. V obeh delih je Daniele Manin tarča najhujših obtožb. Prikazan je kot častihlepen in hladnokrven politik, ki zna spretno izrabiti svojo priljubljenost pri širokih ljudskih slojih, da se z njihovo pomočjo prerine v ospredje.⁸⁰ Giurati, eden od pobudnikov revolucije, ki je bil pozneje potisnjen na bolj častno mesto poveljnika narodne straže in je organiziral Mazzinijev »italijanski krožek«, se obema zdi puhla glava, nezmožen vodilnega položaja.⁸¹ Avesanija, ki ga smatrata za možnega Maninovega tekmeca, ko bi užival podporo množice, pokazeta v kar se da ugodni luči.⁸² Po vrnitvi iz Pariza Tommaseo ni izgubil prilike, da ne bi polemično nastopil proti Maninu, ki ga je nato zlobno in genialno obenem očrnil v svojih spominih o beneški vstaji. Klun, ki je bil v marcu in aprilu leta 1849 v stiku s Tommaseom, je njegovo sodbo o voditelju revolucije, ki je slonela predvsem na osebni mržnji, nekritično sprejel, saj mu je prišla prav, da pokaže v negativni luči celotno beneško revolucionarno gibanje. Edina politična osebnost, ki je Klun v svoji zgodovini ne napade, je seveda Tommaseo. Zanimiv je opis osvoboditve Manina in Tommasea, ko je množica 17. marca 1848 navalila na ječo, v kateri sta bila oba zaprta »Manina so nato z viharim navdušenjem odnesli na trg sv. Marka. Tommaseo pa je po ozkih uličicah peš odšel v svoje bližnje, skromno stanovanje«. ⁸³ Slika skromnega Tommasea, ki mu ni do posvetnih časti, a se zna postaviti s pravim »ciceronskim« govorom po robu avstrijskim oblastem za svobodo tiska,⁸⁴ ki sam nasprotuje združitvi s Piemontom⁸⁵ in pozneje kljubuje tudi zahtevam nahujskane množice ter sklepu skupščine, da se podeli Maninu diktatorska oblast,⁸⁶ se tako sklada z mnenjem, ki ga je slavni Dalmatinec imel o samem sebi, da bi se z njo gotovo strinjal.

Klun se oddaljuje od Tommasea v ostrejši obsodbi Mazzinijevih pristašev, ki so po priključitvi Benetk Piemontu ustanovili dva politična kluba in do konca vstaje rovarili najprej proti pristašem Karla Alberta, potem pa proti Maninu samemu. Tommaseo se sicer z mazzinijevci ni strinjal, vendar mu je »caritas patriae« preprečevala, da bi proti njim nastopil tako ostro kot Klun. V Klunovem spisu so člani »italijanskega krožka« prikazani kot radikalni skrajneži, ki se za dosego svojih ciljev

⁸⁰ N. Tommaseo, *Venezia negli anni ...*, cit. delo, knj. I, str. 122, 124.
V. Klun, *Die Revolution ...*, cit. delo, str. 738, 745.

⁸¹ N. Tommaseo, *ibidem*, str. 34; V. Klun, *ibidem*, str. 738.

⁸² N. Tommaseo, *ibidem*, str. 12, 13; V. Klun, *ibidem*, str. 738.

⁸³ »Nun wurde Manin unter stürmischen Jubel nach dem St. Markusplatze getragen«, poroča Klun, »Tommaseo hingegen ging zu Fuss durch die engen Gässchen in seine nahegelegene, bescheidene Wohnung«; V. Klun, *ibidem*, str. 727.

⁸⁴ V. Klun, *ibidem*, str. 725.

⁸⁵ V. Klun, *Die Revolution ...*, cit. delo, str. 741.

⁸⁶ *Ibidem*, str. 748.

poslužujejo vseh sredstev.⁸⁷ Obtožuje jih, da so »rdečega« političnega prepričanja,⁸⁸ čeprav je sam sodeloval pri časopsu, kjer je skupno z njegovim »Panslavizmom« izšel anonimen članek naslovljen »Comunismo, Socialismo«, v katerem je komunizem kot nasilen preobrat družbe sicer zavrnjen, socializem pa kot postopen razvoj k pravičnejšim odnosom med ljudmi v celoti sprejet.⁸⁹

Tommaseo in Klun se popolnoma strinjata v presojanju vzrokov beneške revolucije. Obema je vstaja od 17. do 22. marca sad slepe avstrijske politike in spletk majhne skupine demagoških odvetnikov, ki so potegnili za seboj v avanturo nevedno ljudstvo. V Tommaseovi knjigi je v skladu z njegovim romantičnim demokratizmom beneško ljudstvo poveljčano. Klun je seveda bolj kritičen, češ da je vročerkvni italijanski značaj prepogosto tiral prebivalce iz ene skrajnosti v drugo,⁹⁰ kar je, po njegovem, že v kali obsodilo revolucijo na poraz.⁹¹ Vendar tudi on omenja dobrohotnost Benečanov, ki se ji je zahvaliti, da v mestu ni prišlo skoraj nikoli do prelivanja krvi.⁹²

Za povzetek bi lahko rekli, da je odlika Klunove zgodovine v prvi vrsti skrbna in vestna dokumentacija. Manjka ji seveda potrebne objektivnosti, kar je pripisati časovni bližini opisanih dogodkov, odločilnemu vplivu močne Tommaseove osebnosti, saj Klun skozi njegova očala presoja voditelje upora, obenem pa presenetljivo hitri prelevitvi mladega Kluna iz simpatizerja beneške revolucije v prepričanega in lojalnega avstrijskega podložnika.

Riassunto

VINCENC FERRERI KLUN E LA RIVOLUZIONE VENEZIANA (1848)

Vincenc Ferreri Klun (Ljubljana 1823-Karlovy Vary 1875) fu uno dei pochi stranieri a essere testimone diretto delle vicende della Repubblica di Venezia negli anni 1848/49. Insieme al poeta romantico tedesco Heinrich Stieglitz egli fu corrispondente da Venezia della autorevole »Allgemeine Zeitung«. I suoi numerosi articoli sono improntati ad una calda simpatia per gli insorti riconfermata pure da due appelli indirizzati dal Klun tra ottobre e dicembre 1848 al popolo viennese e ai volontari viennesi dell'esercito di Radetzky. Già durante gli ultimi mesi del suo soggiorno veneziano il Klun si accinse a scrivere la storia della rivoluzione, che in seguito pubblicò nei giornali di Lubiana e nella rivista tedesca »Die Gegenwart«. Egli comunque non fu soltanto cronista della vita politica veneziana, ma si inserì anche nella lotta tra i partiti appoggiando nel luglio 1848 gli autonomisti contro coloro che auspicavano l'unione col Piemonte. In marzo '49 il Klun si offrì di svolgere propaganda

⁸⁷ Ibidem, str. 743.

⁸⁸ Ibidem, str. 741.

⁸⁹ Il Precursore, št. XV, str. 231—237.

⁹⁰ V. Klun, Die Revolution..., cit. delo, str. 723.

⁹¹ V. Klun, Die Revolution..., cit. delo, str. 723.

⁹² Ibidem, passim.

politica tra i prigionieri slavi che le truppe veneziane avevano fatto qualche mese prima. Tommaseo lo appoggiò presso le autorità militari, sottolineando la sua dedizione alla causa della libertà dei popoli, dedizione che il Klun aveva espresso anche in una serie di articoli pubblicati sotto il titolo »Il Panslavismo« da Pacifico Valussi nella rivista settimanale »Il Precursore«. Le raccomandazioni del Tommaseo provano sufficientemente che il Klun ebbe modo di frequentare il grande Dalmata. L'influenza che ne subì risulta chiara nel confronto tra gli scritti sulla rivoluzione del Klun e del Tommaseo. Il Klun, convertitosi dopo la partenza da Venezia nel giugno 1849 al lealismo austriaco, assume un atteggiamento assai critico nei confronti della rivoluzione e concorda col Tommaseo nel imputarne il fallimento all'ambizione del Manin, agli intrighi del »gruppo degli avvocati« che s'erano impadroniti del potere e alle mene del Circolo italiano, fondato dai più accesi mazziniani.